

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK Den Haag

De Voorzitter van de Eerste Kamer
der Staten-Generaal
Kazernestraat 52
2514 CV DEN HAAG

**Directoraat Generaal
Landelijk Gebied en Stikstof**

Bezoekadres
Bezuidenhoutseweg 73
2594 AC Den Haag

Postadres
Postbus 20401
2500 EK Den Haag

Overheidsidentificatienr
00000001858272854000

T 070 379 8911 (algemeen)
F 070 378 6100 (algemeen)
www.rijksoverheid.nl/lvvn

Datum 29 januari 2026
Betreft Voortgang opvolger legalisatieprogramma PAS-melders

Ons kenmerk
DGLGS / 103872689

Geachte Voorzitter,

Op 30 september 2025 stemde de Tweede Kamer in met mijn voorstel om het legalisatieprogramma PAS-melders met drie jaar te verlengen en daarbij te komen met een nieuwe aanpak om deze ondernemers van een geschikte oplossing te voorzien. In deze Kamerbrief breng ik u op de hoogte van de voortgang die ik tot nu toe hierop heb geboekt. Dat doe ik door u eerst te informeren over de stand van zaken rond de PAS-melders, vervolgens de contouren van het nieuwe programma, de opvolger van het legalisatieprogramma, te delen en tenslotte inzicht te geven in het vervolgproces.

Stand van zaken PAS-melders

De afgelopen maanden ben ik verdergegaan met de maatwerkaanpak om PAS-melders aan een passende oplossing te helpen. Zoals bij uw Kamer bekend is het vinden van die passende oplossing complex. De snelheid waarmee hierin vorderingen gemaakt worden doet geen recht aan de onzekerheid waar de PAS-melders in leven. Dat spijt me en ik blijf er alles op alles zetten om, samen met de provincies, passende oplossingen te vinden. In mijn brief van 19 december 2025 heb ik uw Kamer geïnformeerd dat recent een aantal PAS-melders een onherroepelijke vergunning heeft gekregen, waarmee het totaal aantal nu op veertien staat.¹ Daarnaast ben ik samen met individuele provincies bezig om andere PAS-melders met maatwerk aan een onherroepelijke vergunning te helpen.

Deze recente casussen tonen aan dat het werken aan een passende oplossing per individuele PAS-melding veel tijd en inzet vraagt: veel positief geverifieerde PAS-melders beschikken nog niet over een dergelijke structurele oplossing. Ik ben voornemens om, zoals de Tweede Kamer mij vraagt in een motie van leden Holman/Nijhof-Leeuw, de cijfers en gegevens rond stand van zaken in de PAS-dossiers elk kwartaal met u te delen, zoals ik dat de afgelopen periode continu gedaan heb.² Ik deel het belang wat u schetst in het actief informeren hiervoor aan de Tweede Kamer.

¹ Kamerstuk 2025Z22621

² Kamerstuk 33576-413

Tijdens de looptijd van het legalisatieprogramma zijn tot op heden veel te weinig PAS-melders geholpen. Tijdens de looptijd van dit programma is gebleken dat het uitsluitend inzetten op het legaliseren van PAS-meldingen met vrijgemaakte ruimte onvoldoende werkt. Daarom heb ik in november 2024 de maatwerkaanpak gepresenteerd en zijn we in bredere zin gaan zoeken naar andere oplossingen. Er zijn zaakbegeleiders aangesteld en er is samenwerking gezocht met provincies, op zoek naar oplossingen voor de individuele PAS-melder. Ondanks dat het aantal ondernemers dat een definitieve oplossing heeft achterblijft, zijn er PAS-melders die zo geholpen konden worden.

**Directoraat Generaal
Landelijk Gebied en Stikstof**

DGLGS / 103872689

De laatste periode met de maatwerkaanpak heeft aangetoond heeft dat het bekijken op dossierniveau tot oplossingen kan leiden. Ik zal de komende periode dan ook de provincies, die de dossiers beheren, blijven aansporen om dit met mij te blijven doen. Daarbij sta ik open om, ook op dossierniveau, door de provincies benaderd te worden met dossiers om deze samen op te pakken. Provincies en PAS-melders kunnen, indien gewenst met ondersteuning van een Rijkszaakbegeleider, verkennen welke oplossing het beste bij de bedrijfsspecifieke situatie past.

Sommige PAS-melders komen gedurende het proces tot de conclusie dat het vergoeden van hun schade via de speciaal hiervoor opgerichte schadecommissie hen het beste past. De schadecommissie opereert als een onafhankelijke adviescommissie die haar eigen werkwijze heeft opgesteld. Ik vind het belangrijk dat er een laagdrempelige en onafhankelijke plek is waar PAS-melders naartoe kunnen om duidelijkheid te krijgen over de schadevergoeding waar zij recht op hebben.

In de Kamerbrief van 19 december 2025 heb ik uw Kamer een update gegeven over de recente cijfers hoeveel ondernemers zich bij de commissie gemeld hebben met schade.³ Ik wil hierbij nogmaals alle PAS-melders wijzen dat de mogelijkheid om via de RVO een schadevergoeding te vragen open blijft staan.⁴ De commissie neemt alle claims van potentiële schade in behandeling, dus PAS-melders mogen zich vooral ook bij twijfel of de schadeclaim terecht is melden. Naast een claim voor advieskosten kijkt de commissie ook naar schadeverzoeken die de PAS-melding onder de referentiesituatie brengen en staat zij open voor het bekijken van andere schadeverzoeken die voor de PAS-melder tot een oplossing leiden.

Contouren van opvolger legalisatieprogramma

Ik vind het belangrijk dat voor alle PAS-melders een passende oplossing wordt gevonden. Vanuit de gedachte om zoveel mogelijk PAS-melders in een vergunbare situatie te krijgen met vrijgemaakte stikstofruimte is het legalisatieprogramma PAS-melders in 2022 vastgesteld. De afgelopen maanden is gewerkt aan het uitwerken van de opvolger van het legalisatieprogramma. Het verbreden en verdiepen van de maatwerkaanpak staat hierin centraal. De verbreding zit in de maatwerkaanpak waarin samen met de PAS-melders gezocht wordt naar alle mogelijke oplossingen, zowel via legalisering via vrijgemaakte stikstofruimte als op andere manieren. In de opvolger van het legalisatieprogramma staat de betrokkenheid van de PAS-melder bij de oplossingsrichting centraal. Hierbij wil ik ook samen blijven werken met de provincies en hoop ik om samen met hen via het maatwerkspoor tot oplossingen voor PAS-melders te komen. Zij hebben een belangrijke rol als bevoegd gezag en hebben diepgaand inzicht en kennis van de

³ Kamerstuk 2025Z22621

⁴ <https://www.rvo.nl/onderwerpen/schadevergoeding-pas-melders#waarvoor-pas-schadevergoeding-aanvragen>

dossier op individueel niveau. Door deze verbrede aanpak verwacht ik dat er sneller en meer gericht PAS-meldingen kunnen worden opgelost.

**Directoraat Generaal
Landelijk Gebied en Stikstof**

Daarnaast ben ik bezig met een verdiepingsslag van het programma waarbij ik de koppeling tussen de middelen van Regeling provinciale maatregelen PAS-melders 2024 (RPMP 2024), de expertise van zaakbegeleiding en de mogelijkheden voor vergunningverlening helder uiteen wil zetten. Dit moet meer inzicht en handelingsperspectief bieden voor uitvoerbare oplossingen. De contouren hiervoor zijn er inmiddels. Ik ben ervan overtuigd dat met deze verbreding en verdieping van het programma, er voor PAS-melders meer mogelijkheden ontstaan om een passende oplossing te vinden.

DGLGS / 103872689

Tweede Kamerlid Bisschop heeft op 23 juni 2022 een motie ingediend die de regering vraagt om middelen uit het transitiefonds in te zetten voor het legalisatieprogramma PAS-melders.⁵ Het transitiefonds is niet meer beschikbaar als financieel middel. In plaats daarvan kunnen provincies oplossingen voor PAS-melders financieren met de Regeling provinciale maatregelen PAS-melders 2024 (€227 miljoen)⁶, waarmee PAS-melders geholpen kunnen worden om te verplaatsen, om te schakelen, bij verwerving van stikstofdepositieruimte of de reductie van de stikstofemissie. Ik heb er bij provincies op aangedrongen om met mij alle hierboven genoemde oplossingsrichtingen voor PAS-melders onder de RPMP 2024 breed open te zetten.

Ook werk ik aan de Extensiveringsregeling (€627 miljoen), de Vrijwillige beëindigingsregeling (€750 miljoen) en de Maatregel Gerichte Beëindiging (€140 miljoen). Rijkszaakbegeleiding ondersteunt en informeert PAS-melders over de verschillende regelingen. Het kabinet wil alle positief geverifieerde PAS-melders van een oplossing voorzien.

Naast het ondersteunen van maatwerk op casusniveau en het uitwerken van de opvolger van het legalisatieprogramma, lopen een aantal andere beleidsontwikkelingen door die van invloed (kunnen) zijn op de PAS-meldingen. De belangrijkste zijn de Rekenkundige ondergrens (RKO), het verbeteren en herstellen van kwetsbare natuur en het uitwerken hoe aan additionaliteit kan worden voldaan bij het treffen van maatregelen. Hoewel deze beleidstrajecten parallel lopen en los staan van de ontwikkeling van de opvolger van het legalisatieprogramma, hebben deze wel degelijk een belangrijke invloed op het programma en kunnen ze zeer ondersteunend zijn aan het doel om PAS-meldingen op een passende wijze op te lossen. Zo kunnen PAS-melders die onder de RKO vallen vergunningsvrij worden en zou dit de opgave en scope van het programma ingrijpend kunnen veranderen.

Voor de beleidsinzet op onderzoek naar natuurverbetering en -herstel en additionaliteit geldt een vergelijkbare dynamiek. Hierop lopen parallelle beleidstrajecten waarvan de uitkomsten directe invloed kunnen hebben op het oplossen van de PAS-melders. Hoe sneller het lukt om additionaliteit op gebiedsniveau aan te kunnen tonen, hoe makkelijker we binnen het huidige stelsel PAS-melders op dit moment kunnen helpen aan een passende oplossing. Het is goed om te zien dat provincies individueel hier ook acties stappen op ondernemen. Ik blijf me onverminderd inzetten om hier zo snel mogelijk

⁵ Kamerstuk 33 576, nr. 276

⁶ De derde aanvraagronde is reeds door de RVO uitgegeven. De vierde en tevens laatste aanvraagronde start februari 2026.

voortgang op te boeken. De aangekondigde maatregelen uit de Ministeriële Commissie Economie en Natuur (MCEN) zullen hierbij helpen.⁷

**Directoraat Generaal
Landelijk Gebied en Stikstof**

Vervolgproces

De leden Grinwis/Vedder hebben een amendement ingediend dat stelt dat de opvolger van het legalisatieprogramma uiterlijk op 1 mei 2026 moet zijn vastgesteld.⁸ Dit amendement is op 30 september 2025 aangenomen. Ik vind het, net als uw Kamer, belangrijk dat we zo snel mogelijk een oplossing vinden voor de PAS-melders. Daarbij hoort een programma dat hierbij helpt.

DGLGS / 103872689

Tegelijkertijd vind ik het cruciaal om op zorgvuldige wijze alle relevante partijen te spreken, zodat we alle ideeën en oplossingen ophalen om die te benutten om gezamenlijk dit programma vorm te geven en PAS-melders te helpen. Een dergelijk proces draagt bij aan een scherpere inhoud en een breder gedragen programma. Daarom ben ik voornemens om uiterlijk op 1 mei 2026 de versie voor internetconsultatie vast te stellen en aan beide Kamers te doen toekomen. De definitieve vaststelling van het programma kan dan voor het zomerreces plaatsvinden.

Zoals hierboven geschetst, is afgelopen periode gewerkt aan het uitwerken (verbreden en verdiepen) van de contouren van het legalisatieprogramma. Momenteel vinden er gesprekken plaats met externe partijen waaronder partners uit het Versnellingsakkoord en agrarische partijen om actief mee denken over de inhoud van de opvolger van het legalisatieprogramma.

Om tempo in het proces richting vaststelling vast te houden laat ik verschillende trajecten zoveel mogelijk parallel doorlopen. Zo werk ik volop aan de opvolger van het legalisatieprogramma, terwijl de wetswijziging formeel nog geen feit is. Uw Kamer spreekt hierover naar verwachting op 3 februari. Ook ben ik bezig met de afstemming en voorportalen om de opvolger van het legalisatieprogramma in de Ministerraad te kunnen bespreken. Het voornemen is om zo snel mogelijk na de behandeling in de uw Kamer (als de wetswijziging een feit is), het programma in internetconsultatie te brengen.

Hiermee geef ik invulling aan de gedachte achter het amendement om zo spoedig mogelijk, en voor 1 mei 2026, de opvolger van het legalisatieprogramma voor een ieder inzichtelijk te maken. Na verwerking van de inbreng die voortvloeit uit de internetconsultatie, wordt u geïnformeerd over het programma. Hierbij is het streven om ruim voor aanvang van het zomerreces een programma, dat handelingsperspectief en oplossingen biedt voor PAS-melders, definitief vast te stellen.

Ik hoop dat uw Kamer mij ondersteunt in het samen helpen vinden van een duurzame oplossing voor de problematiek waar heel veel PAS-melders onbedoeld al zeven jaar in zitten.

Hoogachtend,

Femke Marije Wiersma
Minister van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur

⁷ Kamerstuk 2025Z22621

⁸ Kamerstuk 36 755 nr. 23

Aan de Minister van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur

Auteur

TER BESLISSING

Datum

9 januari 2026

Kenmerk

DGLGS / 103518173

nota
TER BESLISSING

Beslisnota bij Kamerbrief voortgang
maatwerkaanpak PAS-melders

Kopie aan

Parafenroute

Bijlage(n)

Aanleiding

Het geamendeerde wetsvoorstel maatwerkaanpak PAS-meldingen vraagt om de opvolger van het legalisatieprogramma uiterlijk 1 mei vast te stellen en het ontwerp vier weken daarvoor aan beide Kamers voor te leggen (begin april). Deze deadlines blijken alleen haalbaar als afstemming met derden buiten het proces wordt gelaten. U hebt besloten dat u een afgestemd en gedragen programma de voorkeur geniet. Hiervoor is meer tijd nodig. Het besluit wilt u communiceren via een Kamerbrief.

Geadviseerd besluit

U kunt de Kamerbrief ondertekenen en naar de Tweede en Eerste Kamer sturen. U wordt hierbij geadviseerd de brief te verzenden voor het plenaire wetgevingsdebat rond het wetsvoorstel maatwerkaanpak PAS-meldingen van de Eerste Kamer op dinsdag 3 februari 2026.

Kernpunten

- In de Kamerbrief informeert u de Kamer over de stand van zaken op het PAS-melders dossier, de contouren van de maatwerkaanpak en het vervolgproces om te komen tot een vastgestelde opvolger van het legalisatieprogramma.
- Daarnaast wordt er een tweetal moties afgedaan. De motie van Leden Holman en Nijhof-Leeuw over het periodiek informeren van de Kamer over de cijfers rond de voortgang op het PAS-melders dossier en een motie van het lid Bisschop over de middelen uit het transitiefonds.
- Ten aanzien van het vervolgproces geldt dat in de uitwerking van het conceptprogramma is gebleken dat het enkel haalbaar is om het programma begin april naar beide Kamers te sturen als verschillende stappen buiten het proces worden gelaten. Te weten:
 - Het verwerken van de input van de Eerste Kamer rondom de wetsbehandeling;

- Het verwerken van de input van maatschappelijke partners en andere belanghebbenden op het conceptprogramma;
 - Het verwerken van de input van provincies en zaakbegeleiders en relevante afstemming rondom het conceptprogramma.
- Daarnaast spelen parallel beleidsontwikkelingen zoals de wetenschappelijk onderbouwde Rekenkundige Ondergrens die van invloed zijn op de grootte van de opgave van het nieuwe programma en de in te zetten instrumenten en bijbehorende middelen.
- Wanneer deze stappen buiten het proces worden gelaten, ontstaat het risico dat de inhoud van de opvolger van het legalisatieprogramma onvoldoende gedragen wordt door cruciale stakeholders wat het programma minder effectief en uitvoerbaar maakt.
- U hebt aangegeven uitstel om meerdere redenen onwenselijk te vinden. PAS-melders zitten immers langer in onduidelijkheid en er wordt niet voldaan aan de wens van de Tweede Kamer. Tegelijk vindt u het alternatief (een ongedragen programma) ondenkbaar.
- Om aan de wens van de Tweede Kamer te voldoen wordt voorgesteld om het programma voor het zomerreces vast te stellen en het ontwerpprogramma uiterlijk 1 mei aan beide Kamers aan te bieden.
- Op deze manier wordt invulling gegeven aan de wens van de Kamer om het ontwerp dit voorjaar in te zien en is er meer tijd voor de benodigde afstemming en verrijking van het programma.
- Het uitwerken van de opvolger van het legalisatieprogramma staat los van de inzet om een structurele oplossing te vinden voor PAS-melders. Dat gaat onverminderd door.